

A POLITIKAI BIZTOSOK SZEREPE A TANÁCSKÖZTÁRSASÁG VÖRÖS HADSEREGÉBEN

Dr. Csillag Ferenc ezredes

A politikai megbízott intézmény szervezése és irányítása

A MAGYAR TANÁCSKÖZTÁRSASÁG létét már megszületése pillanatától kezdve az imperialisták támadásra kész haderői veszélyeztették. Az adott körülmények között létkérdéssé vált a Népköztársaságtól örökölt, alig számottevő hadsereg helyett ütőképes proletárhadsereg mielőbbi létrehozása. A Forradalmi Kormányzótanács felismerve a helyzet veszélyességét március 24-én — három nappal a Tanácsköztársaság kiáltása után — elrendelte a Vörös Hadsereg felállítását.

A március 25-i napilapokban megjelent közlemény 1. pontja hangsúlyozza, hogy a forradalmi fegyelmen alapuló új proletárhadsereg elsősorban a szervezett munkásságból toborzott és a már fegyverben álló proletár katonákból áll.

A közlemény nagy jelentőségű 5. pontja félreérthetetlenül lerögzíti az új hadsereg osztályjellegét és célját:

„A Vörös Hadsereg a proletárság osztályhadserege, minden katonájának egyenlő kötelessége a forradalmi proletárság érdekeinek védelme minden külső és belső ellenség ellen, harc a világproletárság felszabadításáért.”

Ugyanez a pont kimondja, hogy a Vörös Hadsereg semmiféle rendfokozatot és rangjelzést nem ismer, csak parancsnokai és katonái vannak.

A Szovjet Tanácsköztársaság hadseregszervezését alapulve rendezés bevezette a Szovjetunióban ekkor már nagy múltra és gazdag sikerekre visszatekintő politikai megbízott intézményt is. A 9. pont szerint a *Hadügyi Népbiztosság minden*

csapattesthez, illetve önálló osztaghoz a Magyarországi Szocialista Párt előterjesztésére politikai megbízottat rendel ki.

A rendelkezést hasonló okok tették szükségessé, mint amilyenek annak idején a Szovjetunióban is fennállottak.

A Szovjet Vörös Hadsereg szervezésénél — mint ismertes — komoly gondot okozott a képzett tiszti káderek hiánya. A párt VIII. kongresszusa foglalkozott a kérdéssel és határozatba iktatta, hogy a hadsereg ütőképességének fokozása érdekében a volt cári hadsereg katonai szakembereit is igénybe kell venni. A határozat ugyanakkor biztosította a munkásosztály ellenőrzését és vezető szerepét a hadseregben. E feladatok végrehajtására a Bolsevik Párt 1918 áprilisában bevezette a katonai komiszári intézményt. A komiszárok jogot nyertek a parancsnokok feletti ellenőrzésre, biztosították, hogy a hadsereg a párt útmutatásai szerint tevékenykedjen. Beeszlőhettek a csapatok vezetésébe, feleltek a harci tevékenységért is.

A magyar Vörös Hadseregben is hasonló okok tették szükségessé a politikai megbízott intézmény bevezetését. A hadsereg felállítására úgyszólván csak napok álltak rendelkezésre, a csapatok nem nélkülözheték a magasabb katonai képzettséget követelő beosztásokban a régi katonai szakembereket. Ez a magyarázata annak, hogy szükségképpen a régi tisztek a Vörös Hadseregben megmaradhattak, amennyiben ellenük politikai szempontból kifogás nem merült fel. A hadsereg felállítását elrendelő hirdetmény 8. pontja a politikai megbízhatóság ellenőrzésére is intézkedett, elrendelte, hogy a szolgálatra jelentkezők nevét hozzák nyilvánosságra és ha a közzétételtől számított egy héten belül senki sem emel óvást, akkor a régi tiszt a beosztását elnyerheti.

A gyakorlatilag nem sok biztosítékot jelentő intézkedés mindössze néhány napig volt érvényben, április 2-től a Hadügyi Népbiztosság már eltekintett a régi tisztek nevének a hírlapokban való közzétételétől,

„... nehogy a fronton lévő alakulatok tapasztalt és tájékozott vezetőiket egyidőre ezáltal elveszítsék, hogy volt tiszteknél a Vörös Hadseregben való beosztásukkal nevüknek hírlapokban való közzétételétől számított egy hétig várunk... A volt tisztek jelenlegi parancsnoki beosztásukban további intézkedésig meghagyandók, kivéve, ha ellenük forradalmi szempontból komoly kifogás esik. Ott, ahol a vörös hadsereg szervezése érdekében vagy a hadihelyzetre való tekintettel szükséges, a volt tisztek egyelőre imperatívusé osztdandók be parancsnoki helyekre,

alosztályparancsnoktól felfelé, valamint a parancsnokságok és hivatalok főnökeül és különös szakképzést igénylő személyzeti helyekre.”¹

A táviratilag kiadott rendelkezés után megkezdődött a nagyrészt reakciós beállítottságú régi szakemberek beözönlése a Vörös Hadseregbe. A régi tisztekből lett parancsnokok ellenőrzése most már a legsürgősebb feladat lett volna, azonban az erre hivatott politikai megbízott rendszer gyakorlati kiépítése csak lassan-lassan haladt előre. Az intézmény felállítása is több részletintézkedéssel történt.

Az első rendelkezés március 26-án látott napvilágot.²

A Hadügyi Népbiztosság körrendeletben hozta nyilvánosságra, hogy minden hadosztályparancsnoksághoz, dandár- és ezredparancsnoksághoz politikai megbízottat nevez ki. A hadosztályokhoz beosztott politikai biztos az egyes osztályokhoz és minden kikülönített katonai egységekhez — az ezredhez kinevezett politikai megbízott javaslatára — helyettes megbízottat küld ki.

A hadosztályparancsnokhoz kinevezett politikai megbízott közvetlenül a Hadügyi Népbiztosságnak, a kisebb egységhez beosztott pedig a hadosztályparancsnokság megbízottjának van alárendelve.

Egy később kiadott körrendelet³ (április 18.) a fenti rendelkezést kiegészíti azzal, hogy az alosztályok részére is biztosít a Hadügyi Népbiztosság politikai megbízottat. A már korábban körvonalazott alárendeltségi viszonyt is pontosabban megszabja:

„A hadügyi népbiztosság minden hadosztályparancsnoksághoz politikai megbízottat nevez ki, de politikai megbízottat kap alosztályparancsnokságig bezárólag minden alakulat. Ugyanazon hadosztályhoz tartozó politikai megbízottak a hadosztály politikai megbízott általános érvényű utasításait követni tartoznak, ezeknek működése fölött a hadosztály politikai megbízott ellenőrzést gyakorol.”

Ugyancsak március 26-án a Hadügyi Népbiztosság intézkedett a felállítandó hadosztályokhoz, valamint a székely különítményhez egy-egy politikai megbízott névszerinti kerendelésére is. Összesen 5 megbízott kiküldésére történt intézkedés.⁴

¹ 7392/ein. 6. sz. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 6. csomó)

² Sz. n. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 108. csomó)

³ 8465/ein. 7. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 94. csomó)

⁴ Elnöki 7168/ein. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 6. csomó)

az 1. ho.-hoz Bpestre — — *Moór Pál*
 a 2. ho.-hoz Bpestre — — *Fleischer Ernő*
 a 3. ho.-hoz Bpestre — — *Feldmann Pál*
 a 6. ho.-hoz Szegedre — — *Borcsányi László*
 a székely különítményhez Deb-
 rentenbe — — — — *Karikás Frigyes*

Az utasítás külön kihangsúlyozza, hogy nevezettek feladata „jelenleg” elsősorban a Vörös Hadsereg toborzásának irányítása. Más természetű feladatot a rendelet elő sem írt.

A március 28-i szervezési rendeletek sorában jelent meg a Belügyi Népbiztos intézkedése a Vörös Őrség felállításáról.

A rendelet bennünket elsősorban azért érdekel, mert a Vörös Őrség amellet, hogy a Magyar Tanácsköztársaság belső rendjének fenntartására jött létre, egyben a Vörös Hadseregnek kiegészítő részét is képezte. Tagjai bármikor hadiszolgálatra voltak kirendelhetők, illetve a Vörös Hadseregbe áthelyezhetők.

A Vörös Őrség átszervezése után (május 5.) a vörös űr alakulatoknál is a hadrakelt seregnél érvényben lévő katonai és fegyelmi szabályok léptek érvénybe. A politikai megbízottak alkalmazására nézve a hadsereg politikai megbízottaira vonatkozó szabályok lettek mérvadók.⁵

Végül március 26-án történt intézkedés a Népbiztosság ügykörbeosztására is. Ekkor még nem szabályozták, hogy a politikai biztosok a Népbiztosságon belül kihez, illetve melyik osztályhoz tartoznak. Néhány nap múlva (április 4-én) kiadott rendelet⁶ pótolta ezt a hiányosságot. Eszerint Kun Béla és Böhm Vilmos népbiztosok feladata lett a Népbiztosság működésének irányítása, különösen politikai és külpolitikai vonatkozású kérdésekben. Friedler Rezső népbiztoshoz tartoztak a parancsnokok és politikai megbízottak kinevezési és egyéb ügyei. A munkakört az alá tartozó 31. osztály útján gyakorolta.

Április 18. utáni napokban készített szervezési tábla tanúsága szerint a politikai megbízottak *politikai irányítása* és nyilvántartása a Hadügyi Népbiztosság Szervező Csoport politikai biztosa (ebben az időpontban Münnich Ferenc volt) alárendeltségéhez tartozó politikai osztály hatáskörébe tartozott.

Június 9-től kezdve a Hadügyi Népbiztosság kebelében szolgálatot teljesítő hadügyi (volt politikai) megbízottak egységesen, minden tekintetben a 8. (politikai) osztály állományába kerültek.

⁵ 6782/II. 1919. Vörös Őrség Országos Főparancsnoka. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 94. csomó)

⁶ 7734/eln. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 4. csomó)

tanácsot elvonták. Később azonban a munkát az új par-
ancsnokság vette át, és a fentebb említett par-
ancsnokság felállítását a politikai megbízottak közt, külön agít-
káló kinevezésére.

4. Politikai megbízottak kinevezésének kivétel-
szerű kivételként kizárták azokat azokat, akik a
politikai megbízottak felállításának érdekében kinevez-
teként, kinevezésük felállítását elmulasztották, továbbá a
munkájuk elmulasztását, továbbá a hadsereg főparancsnokság politikai osztályának felállítását, továbbá a
felállítását, hogy az új parancsnokság felállítását megkönnyítse
több kinevezés felállítását is legyenek.

5. Politikai megbízottak megnevezésére nem az
előző felállítására, hanem az új felállítására, továbbá a
munkájuk felállítását megkönnyítse.

14. hadsereg felállítását

Gödöllő, 1919. V. 8.

Mészáros

Böhmert t.
hadsereg főparancsnok

A csapatoknál dolgozó politikai megbízottak szervezését a május hó 6-án felállított Hadsereg Főparancsnokság szabályozta újból és utoljára. A május 8-án kelt rendeletet megkapta valamennyi hadosztályparancsnokság és önálló dandárparancsnokság, továbbá valamennyi hadosztályhoz és önálló dandárhoz beosztott politikai munkás.

Az új szervezési rendelkezés a hadosztály és önálló dandár politikai megbízottainak kinevezési jogát a Népbiztosság ügyköréből a Hadseregparancsnokság jogkörébe utalta át. A hadosztály és az önálló dandár politikai megbízott az alá tartozó parancsnokságokhoz nem jogosult politikai megbízottakat kinevezni, hanem csak javaslatot tehetett erre.

A május 8-i szervezési rendelet egyébként érvényben maradt a Vörös Hadsereg fennállásának egész időszakában.

Visszapillantva a politikai megbízott intézménynek szer-

vezése érdekében tett erőfeszítések sorozatára, megállapíthatjuk, hogy a fejlődés — a politikai megbízottak létszámának növekedésén keresztül vizsgálva is — igen nagy. A Vörös Hadsereg felállítását elrendelő rendelet megjelenését követő nem is egy hónap leforgása alatt már a politikai biztosok széles hálózatát találjuk a csapatoknál. Egy április 16-án kelt körtávirat 45 politikai munkás nevét örökítette meg, egy későbbi körlevél már 105 nevét tünteti fel.

Május 3-án a Forradalmi Kormányzótanács áttért a toborzásról a mozgósításra és elrendelte — egyelőre csak a proletariátus mozgósítását. Ettől kezdve erősödött a hadsereg nemcsak számbelileg, hanem fegyelmileg is, amiben jelentős része volt a csapatoknál ekkor már tekintélyes számban működő politikai munkások áldozatkész munkájának.

A szervezési rendelkezések áttekintése után néhány szóval még meg kell emlékeznünk azokról az intézkedésekről is, amelyek a politikai biztosok külső megkülönböztető jelzéseit szabályozták.

Mint már ismeretes a Vörös Hadsereg szervezéséről szóló hirdetmény 5. pontja kimondta, hogy a Vörös Hadsereg semmiféle rendfokozatot és rangjelzést nem ismer. Ennek megfelelően a hadsereg megalakulásakor a vezetőket külsőleg semmiféle jelzés nem különböztette meg. A gyakorlat mégis megmutatta, hogy a beosztást feltüntető jelzésekre szükség van. Ezért már április 7-én a Hadügyi Népbiztosság elrendelte,⁸ hogy a Vörös Hadsereg kötelékébe tartozó minden parancsnok a bal karon hordandó 10 cm. széles piros szalaggal jelölendő meg. A piros szalagon fekete betűkkel az illető alkalmaztatásának megjelölése és parancsnoksága, illetve csapatteste tüntetendő fel. A karszalagok csak szolgálatban voltak viselhetők.

A Hadügyi Népbiztosság katonai csoportvezetői, osztályvezetői és fogalmazói, valamint ezek mellé kirendelt *politikai megbízottak* szolgálatban szintén vörös karszalagot tartoztak viselni beosztásuk feltüntetésével.

Egy későbbi — április 16-án kelt — utasítás⁹ újból megismétli a korábbi rendelkezést, egyben utasítást ad a volt tisztí és altisztí jellegét feltüntető csillagok, süjtások eltávolítására.

A május hó 20-án megjelent hadseregpáncs¹⁰ harmadszor is foglalkozik a parancsnokokat megkülönböztető jelvények bevezetésével és újabb jelzéseket állapít meg.

⁸ 7492/eln. 6.—1919. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 6. csomó)

⁹ 8351/eln. 7.—1919. (Kisközlöny a Rendeleti Közlönyhöz 166. pont)

¹⁰ Sz. n. (Vörös Újság, 1919. május 20. 4. oldal)

A körrendelet bevezető része hangsúlyozza, hogy az elmúlt harcok tapasztalatai szerint, a harcoló csapatok érdekében feltétlenül szükséges, hogy a vezetőket ismertető jelekkel különböztessék meg. Ezen ismertető jel kizárólag csakis a betöltött parancsnoki állást jelöli meg és arra szolgál, hogy a harcvezetést megkönnyítse, semmiesetre sem akar azonban rang, vagy rendfokozati megjelölés lenni.

A hadseregparancs a különböző felírásokkal ellátott parancsnoki karszalagokat eltörölte és helyette a jobbkar alsó részén, valamint a sapkán új jelzéseket írt elő.

A politikai megbízottak ismertető jeleire ez a rendelet még nem intézkedett. Néhány nappal később, a hadseregfőparancsnok egy hadseregparancsban¹¹ ismertette a hadrakelt sereghez beosztott politikai biztosok ismertető jelvényeit. Általános ismertető jelvény egy 12 cm. széles vörös karszalag, amely a bal felső karon viselendő. Ennek a közepén arányosan elhelyezve a zászlóalj parancsnokok mellett beosztott politikai biztos egy körülfutó 1 cm. széles sárga csíkot, az ezredparancsnokok mellé beosztott kettőt, a hadárparancsnok mellé beosztott hármat, a hadosztály politikai megbízott egy 3 cm. széles sárga csíkot visel. A sapkán ismertető jelvények nincsenek.

Az elmondottakat összegezve megállapítható, hogy a parancsnokok és a politikai megbízottak ismertető jelvényei lényegében eltérőek voltak, míg a parancsnokok a jelzést a jobbkar alsó részén és a sapkán is viselték, a politikai megbízottak a balkar felső részén hordták az őket megkülönböztető karszalagot.

A politikai megbízottak jogköre és kötelességei a Vörös Hadseregben

A politikai megbízottak jogkörének és kötelességeinek alakulása sajátos fejlődésen ment keresztül. Amellett, hogy a munkaterületük az intézmény kifejlesztésével egyrészt jelentősen bővült, ugyanakkor jogkörük bizonyos tekintetben lényegesen csökkent. Amint az alábbiakban látni fogjuk, Bóhm hadseregparancsnok megszüntette a politikai megbízottaknak azt a jogát, hogy a parancsnokok taktikai intézkedéseit ellenőrizhessék. Ez a rendelkezés igen súlyos következményekkel járt, lehetővé tette a régi katonai szakemberek ellenforradalmi érzelmű részének ellenséges tevékenységét.

¹¹ 623/23. hdm. sz.

A politikai megbízottak jogait és kötelességeit első ízben szabályozó rendelkezés március 26-án jelent meg.¹² Az utasítás a politikai megbízottaknak, „mint a felszabadulásért küzdő proletariátus reprezentánsainak”, kötelességévé teszi, hogy a proletár hadsereg nem proletár elemeiből álló parancsnokainak (a régi hadsereg tisztjeinek) tevékenységét, *sőt katonai intézkedéseit is* ellenőrizzék és kísérik figyelemmel.

Kihangsúlyozandó, hogy az idézett rendelkezés a parancsnokok katonai intézkedéseit még nem választotta szét külön taktikai és más természetű vezetési kérdésekre. A szervezés ezen időpontjában a parancsnokok mellett működő politikai biztosok lényegében tárparancsnokok voltak, akiknek ellenőrző ténykedése kiterjedt a parancsnokok minden irányú katonai intézkedésére.

Az utasítás a továbbiakban fontos feladatává tette a politikai megbízottaknak a fegyelem megszilárdítását. Gondoskodniuk kellett — agitátor kollégium megszervezése útján — arról, hogy a forradalmi szellem és forradalmi fegyelem a hadseregben fenntartassék. Feladatuk lett, hogy tervszerű és folyamatos agitációt vezessenek be és intézkedjenek, hogy a vörös katonák részére állandóan felvilágosító iratok, proletár újságok álljanak rendelkezésre. Kötelességük lett meglátogatni a különböző helyeken állomásozó csapattesteket és ellenőrizni intézkedéseik végrehajtását. Toborzásnál különös figyelemmel kellett ügyelniük a hadsereg proletár osztályjellegének megőrzésére, gondoskodniuk kellett a hadseregben már bent talált és a forradalomra veszélyes egyének sürgős eltávolításáról. Hanyagság, vétkes mulasztás, vagy éppen szabotázs esetén belátás szerint cselekedhettek. A forradalmi érdekeket veszélyeztető személyeket és ellenforradalmárokat haladéktalanul letartóztathatták.

A felsorolt feladatok közül a legjelentősebb volt az adott időszakban a toborzások gyors és megbízható végrehajtása. Ezzel magyarázható, hogy a Hadügyi Népbiztosság erre a kérdésre ismételten visszatért és újabb intézkedésekkel egészítette ki korábbi rendelkezéseit.

A toborzás mikénti végrehajtását egészíti ki a Hadügyi Népbiztosság március 30-án kelt rendelete.¹³ Eszerint a Vörös Hadsereg részére a toborzást minden hadosztály területén a hadügyi népbiztos által kirendelt politikai megbízott *irányítása*

¹² Lásd: 2. sz. lábjegyzetet.

¹³ 7353/eln. 6.—1919. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 6. csomó)

szerint, a kinevezett hadosztályparancsnok vezeti. Együttesen alkotják meg és látják el utasításokkal a toborzó bizottságokat.

Egy április 4-i körrendelet¹⁴ mégegyszer felhívja a politikai biztosok figyelmét a toborzó bizottságok gondos megválasztására.

A rendelkezések április 14-ig voltak érvényben, amikor a Hadügyi Népbiztosság úgy intézkedett, hogy a népbiztosság kebelében toborzási osztály létesüljön, ily módon a politikai megbízottak toborzási feladata is megszűnt.

A politikai biztosok munkaterületét szabályozó újabb intézkedések közül jelentős az április 15-én kelt és minden politikai munkásnak szétküldött körlevél. A népbiztosok ötös kolégiuma által aláírt körlevél főleg a fegyelem megszilárdításának kérdéseivel foglalkozik, de érinti a politikai biztosok jogkörét is. Azt javasolja, hogy

„... a politikai megbízott ne lépje túl a hatáskörét... Ne avatkozzék be stratégiai ügyekbe, azonban minden eszközzel igyekezzék a hadsereg fegyelmét helyreállítani és fejleszteni.”

A fegyelem megszilárdítása érdekében javasolja a katonák kioktatását a forradalmi fegyelem szükségességére. Rá kell mutatni arra, hogy az egész világ imperialista hadseregében a felbomlás már befejezett ténnyé vált, vagy pedig a felbomlás jelei mutatkoznak. Ezzel szemben az oroszországi szovjet köztársaság hadseregében bámulatos forradalmi fegyelem érvényesül, ez a hadsereg a világ legfegyelmezettebb hadserege.

A körlevél nyomatékosan kéri és követeli a politikai munkásoktól, hogy minden rendelkezésükre álló erővel, forradalmi öntudattal igyekezzenek a legrövidebb idő alatt a hadsereg fegyelmét helyreállítani.

A fenti, még félhivatalos körlevelet három nap múlva követte a politikai megbízotti intézmény fejlődése szempontjából egy nagy jelentőségű körrendelet.¹⁵ A parancs amellet, hogy világosan megfogalmazza minden területen a politikai munkások feladatait, a munkaterületek jelentős kiszélesítését is tartalmazza.

A körrendelet elvi jelentőségű rendelkezése, hogy a parancsnoki jogkört két csoportra osztja. Megkülönböztet „katonai intézkedéseket” és „taktikai kérdéseket”. A politikai megbízott jogköre korlátozás nélkül kiterjed a katonai intézkedésekre, viszont taktikai kérdésekre csak feltételelesen szólhat bele, — ha annak ellenforradalmi célzata nyilvánvaló.

¹⁴ Távirat. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 4. csomó)

¹⁵ 8465/eln. 7. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 94. csomó)

1.

Hadügyi-politikai megbízottak az tevékenységük, amit a hadügyi népbiztonság vagy kiegészítő, vagy a hadosztály politikai megbízott előterjesztésére nevez. Minden politikai megbízottakhoz képest igazolvánnyal látandó el. - ideiglenesen kiállított igazolvány kiállítására a hadosztály politikai megbízott is jogosult. -

11.

A hadügyi-népbiztonság minden hadosztályparancsnoknál honi politikai megbízottat nevez ki, de politikai megbízottat kap alacsony parancsnoknál is. Minden hadosztályos megbízottat a hadosztály politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak, ezeknek működésük fölött a hadosztály politikai megbízott ellenőrzést gyakorol.

111.

A politikai megbízott feladata a vörös hadsereg katonái és tanácskötőbizottság alkotmánya alapján feldíltott munkák és katonai munkák között a hadügyi népbiztonság rendeletei szerint a katonai életben részt vevők között a csapatok között kinevezett politikai megbízott képviseli a proletár diktatúrát, ellenőri a proletár hadsereg nem proletár elemből álló parancsnokait, alkalmazottait a régi hadsereg tisztjeit/ és katonáinak tevékenységét és figyeli ezekben katonai intézkedéseit is. Feladataik között az alacsonyabb rangú politikai megbízottak között az agitációs beszédekkel tárgyalás a katonák és a katonák diktatúra szellemét, kötelességeit a parancsnokok ellenőrzése és a katonák diktatúra szellemét, kötelességeit, azok között, hogy a vörös hadsereg a katonák között a politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak, ezeknek működésük fölött a hadosztály politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak, ezeknek működésük fölött a hadosztály politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak, ezeknek működésük fölött a hadosztály politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak.

17.

Meghatározza a PHLB-ből helyeken állomásozó csapatokat, osztályokat, alosztályokat és ellenőri a megott intézkedések végrehajtását. Azok a munkákban közzéadását, meggyőzését, végrehajtását egy ilyen csapatot állapít meg, tartatja és ellenőrzés alatt tartja. Azok a munkákban közzéadását, meggyőzését, végrehajtását egy ilyen csapatot állapít meg, tartatja és ellenőrzés alatt tartja. Azok a munkákban közzéadását, meggyőzését, végrehajtását egy ilyen csapatot állapít meg, tartatja és ellenőrzés alatt tartja.

V.

A katonák hatékony ellenőrzése alatt álló csapatokat állományról, hangulatról a hadosztályban, a hadosztály politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak, ezeknek működésük fölött a hadosztály politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak, ezeknek működésük fölött a hadosztály politikai megbízottak általános érvényű utasításait követni tartoznak.

VI.

A politikai megbízott hatásköre szigorúan katonai jellegű.

de éber figyelemmel kíséris helyi közigyeless a proletár diktatúra
szelismében való keresztívítélet. Ha a proletárforradalom célja az
szellemi erélyes irányítás irányában nem volna kellőképpen megvalósít-
ható, ez különben is a proletár utolsó megmillárdias ellen vesztá-
lyeket látva fennforogni, haladéktalanul jelentést tartvaik küldeni a
hadügyi népbiztonság politikai osztályához, amennyiben katonai intéz-
kedésekre is szükség volna, megbizáma terjedelmében eljárhat.-

VII.

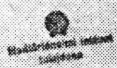
Taktikai kérdésekbe a politikai megbízott nem szólhat bele,
hívve, ha annak ellenforradalmi célzata nyilvánvaló és annak megak-
dályozása rögtön intézkedést követel, minden más fontosabb parancs
vagy intézkedés előzetes egyetértésben a politikai megbízottal adható
kiseb általa ellenjegyzendő. A csapatparancsnokságok javaslatokéba
hozott csapatparancsnokok nevéről az illetékes politikai megbízottak
válaszelve a hadosztály politikai megbízottára terjeszti írt, az
ezeknek, valamint a zászlóalj parancsnok és magasabb írszervezés beosztás
sát a hadosztályparancsnoksággal egyetértésben elrendeli, az elrendelt
intézkedés beosztások javanygyás végett a hadügyi-népbiztonságra tájé-
kéztelendő feltérjesztendő.

VIII.

Minden csapatparancsnok engedélyezése a beosztott politikai
megbízottal egyetértésben történendő.

azt Budapest, 1919. április 26. 18-án.

hadügyi népbiztonság.-

A Hadügyi Népbiztosság a parancsnokokkal szemben megnyilvánuló túlzott bizalmat jelentő rendelkezésével lényegében megtette az első lépést az egyszemélyi parancsnoklás bevezetése felé. A befejező lépést Böhm hadseregpáncsnok tette meg néhány nap múlva.

Április 26-án Böhm hadseregpáncsnok „A keleti hadsereg páncsnokság utasítása a politikai megbízottak részére” című páncsával¹⁶ újból szabályozta a politikai megbízottak jogait és kötelességeit. Ez volt egyben az utolsó ily irányú rendelkezés.

„1. Politikai megbízott minden cselekedetében és föllépésében erélyes és határozott legyen. Ha kell, irgalmatlanul vegye igénybe a proletárdiktatúra által rendelkezésre álló büntető eszközöket.

2. A páncsnokokkal egyetértésben szervezzen a legmegbízhatóbb és legöntudatosabb katonákból fegyelmi gárdát, és ezekkel együtt gondoskodjék a fegyelem fenntartásáról és a kiadott páncsnok végrehajtásáról.

3. A politikai megbízott legyen a katonák jóléti gondozója. Amennyire a hadműveletek helyzete és a csekély készletek megengedik, gondoskodjék a páncsnokokkal egyetértőleg a katonák elhelyezéséről, ruhaellátásáról és az általános szükségletek lehető kielégítéséről.

4. Mindenkor ismerje a hadihelyzetet, és legyen segítségére a páncsnokoknak a hadifeladatok megoldásában.

5. A hadügyi politikai megbízottaknak kötelessége a fronton harcoló és a front mögött tartalékban álló csapatok harci készségét a forradalom és a Tanácsköztársaság védelmére fenntartani, a fegyelmet és a harcra való készséget minden rendelkezésre álló eszközzel biztosítani.

6. Kötelessége a megbízottnak a fegyelem fokozása szempontjából minden lehetőit elkövetni. Fel kell hívni a csapatok figyelmét arra, hogyha a régi kapitalisztikus rendszer alatt tudtak a kizsákmányolók érdekében érdekelni fegyvert ragadni és négy és fél esztendőn keresztül ezért a lövészárokban, idegen országban szenvedni, tudjanak a proletárhaza érdekében — amely most már a dolgozók társadalmáé — vért áldozni, és azért, ha kell, életüket is adják oda. Meg kell magyarázni a vöröskatonáknak, és világosan meg kell velük értetni, hogy minden harci tűz és lelkesedés hiábavaló akkor, ha a nemzetközi ellenforradalom

¹⁶ Sz. n. (Magyar munkásmozgalom történetések válogatott dokumentumai. Budapest, 1959. 323—324. oldal)

sikerrel támadhat a nemzetközi proletárforradalomra. Mit ér a forradalom, ha az országot az idegen imperialista uralom katonái tartják megszállva. Mindent el kell tehát követnünk, hogy a forradalmat, a Tanácsköztársaságot megtisztítsuk az imperialista hadseregek katonáitól. A mi forradalmunk leveretése az egész nemzetközi forradalom vereségét jelenti, és visszaveti a forradalmi proletariátust évtizedekre a felszabadulástól. A mi győzelmünk azonban győzelmét jelenti az egész világ proletariátusának, felszabadulását minden, a kapitalizmus igája alatt nyomorgó testvérünknek.

7. A csapatok parancsnokai kötelesek a hadügyi politikai megbízottakat e törekvésükben a legmesszebbmenő módon támogatni. A megbízottak a csapatok parancsnokaival a legteljesebb egyetértésben szolgálják a forradalmi proletariátust. A politikai megbízottak részére az a határozott parancs, hogy a vöröskatonákkal és azok parancsnokaival szemben a legudvariasabb módon tárgyaljanak. Nem jelenti ez azt, hogy a megbízott ne lépjen fel kellő eréllyel. Általában rendkívüli nagy figyelemmel és a forradalom szent ügyében szolgálatot teljesítő elvtársak mélyeséges komolyságával kell szolgálatára állni a Tanácsköztársaságnak.

8. Ha valahol a politikai megbízott azt tapasztalná, hogy a csapatok között fegyelmetlenség vagy pláne ellenforradalmi hangulat van, a legerélyesebb intézkedéseket kell foganatosítani. A bűnösöket minden esetben a rögtönítélő törvényszék elé kell állítani.

9. A hadügyi politikai megbízottnak *nem szabad beleavatkoznia hadműveleti ügyekbe*. Ezeket a hadvezetőség parancsai szerint kizáróan a parancsnokok intézik.

10. Kötelessége a politikai megbízottnak arról gondoskodni, hogy a parancsnokok által kiadott parancsok és utasítások haladék és késedelem nélkül azonnal foganatosíttassanak. Minden parancsot, amit a csapatparancsnokok kiadnak, a hadsereg főparancsnokának nevében adják ki. A hadsereg főparancsnoka megbízatását a Forradalmi Kormányzótanácstól, tehát a magyar proletariátus megbízottaitól kapta. Aki e parancsnak ellenszegül, vagy kiadott parancsot nem teljesíti, az egész proletariátus diktatúrájával helyezkedik szembe, és azokkal úgy kell elbánni, mint a proletárdiktatúra árulóival és ellenségeivel. — A keleti hadsereg parancsnoksága.”

Böhm Vilmos a politikai megbízottnak a hadműveleti ügyekbe való beleszólási jogát tehát feltételektől függetlenül betiltotta, ezzel lényegében megteremtette az egyszemélyi pa-

rancsnoklást. Rendelkezését április hó 25-én Kun Bélához intézett levelében részletesen is megindokolja:

Megtiltottam, hogy a parancsnokokon kívül más a csapatoknak parancsokat adjon. A politikai megbízottak hatáskörét megfelelően szabályoztam. A politikai megbízottak hadművelési kérdésekben nem avatkozhatnak be. A parancsnok köteles erélyesen és határozottan fellépni és mindenki köteles parancsát meggondolás nélkül végrehajtani. Aki ellenszegül, azt a hadsereg rögtönítélő törvényszéke elé állítatom. A legnagyobb baj azonban, hogy nincsenek megfelelő parancsnokok. Rengeteg volt tiszt lődörög Budapesten, itt pedig tisztek nélkül állnak. Rengeteg kitűnő elvtársunk dolgozik a népbiztoságoknál és a munkástanácsokban, itt pedig nincsenek megfelelő embereink.¹⁷

Nyilvánvaló, hogy Böhm lebecsülte a politikai munkások munkáját, a régi katonai szakemberek tudását pedig túlértékelte. Intézkedésének eredményeként a többségében régi tisztekből álló parancsnokok hadművelési kérdésekben teljesen szabadkezet nyertek, a hadsereg vezetése kisiklott a munkásosztály kezéből. Böhm intézkedése annál inkább hibának minősíthető, mivel a proletárdiktatúra fennállása óta eltelt idő bebizonyította, hogy a régi tisztikar nagy része ellenforradalmi beállítottságú, szemben áll a proletárdiktatúra rendszerével. Elég utalni a különböző helyőrségekben lezajlott ellenforradalmi próbálkozásokra, amelyek vezetői és irányítói többnyire a régi hadsereg magasabb beosztású tisztjei közül kerültek ki.

A magyar Vörös Hadsereg a politikai megbízott intézményt — helyesen — a szovjet Vörös Hadsereg példájára vezette be, azonban a hadsereg szociáldemokrata vezetői tevékenykedése folytán később eltért a helyes példától. Ismeretes, hogy a Szovjetunióban a hadsereg vezetésének szervezése több fejlődési szakaszon ment keresztül, kollektív vezetéstől az egyszemélyi vezetésig. Lenin tanításai alapján a Bolsevik Párt világosan látta az egyszemélyi vezetés előnyeit, tisztában volt azzal, hogy az egyszemélyi vezetés elve a hadsereg vezetésének is fontos tényezője, enélkül elképzelhetetlen a hadsereg összehangolt működése. Mégis kezdetben nem alkalmazta, mert nem voltak meg a feltételei, azok csak 1925-ben jöttek létre.

A magyar Vörös Hadsereg 1919-ben nem rendelkezett azokkal az előfeltételekkel, amelyek megengedhetővé tették volna az egyszemélyi parancsnoklás bevezetését. Mindenekelőtt még nem épült ki a munkások és parasztokból álló parancsnoki állomány. A proletárdiktatúra kikiáltását követő napokban tör-

¹⁷ PI. Archivum. IML. 138/6. 44—45. oldal.

tént ugyan intézkedés parancsnokokat kiképző tanfolyam felállítására, azonban a terv kivitelezését a háború megakadályozta. A Hadügyi Népbiztosság a csapatoknál fennálló parancsnoki hiányt szükségképpen a régi tisztek behívásával fedezte.

A hadseregben működő pártszervezetek nem voltak még elég erősek ahhoz, hogy a kommunisták a hadsereg tevékenységét kellően befolyásolhatták volna. Gyenge volt még a személyi állomány kommunista szellemű nevelése is.

Összegezve az elmondottakat, megállapíthatjuk, hogy az egyszemélyi parancsnoklás bevezetése a Vörös Hadseregben túl korai volt, annak előfeltételei 1919 áprilisában még nem érettek meg. A politikai megbízottak egyik legfontosabb jogkörének, de kötelességének is megszüntetése akkor történt, amikor talán a legégetőbb lett volna annak az életben való gyakorlása.

A politikai megbízottak munkája a Vörös Hadseregben

Bár a politikai megbízotti intézmény felállítása március hó végén megtörtént, politikai biztosok nagyobb számban csak április második felében érkeztek a csapatokhoz, akkor, amikor már a harcok megindultak. Ezt megelőzően a csapatok politikai irányításáról alig lehetett szó.

A politikai biztosok kezdetben magukra hagyatva, úgyszólván öntevékenyen dolgoztak. Központi irányítás hiányában belátásuk szerint végezték feladatukat. Ellátták a nagy vonalakban rendeletileg körvonalazott feladataikat, de ezen túlmenően készen álltak a Vörös Hadsereg, a proletárdiktatúra érdekében szükségesnek mutatkozó — rendeletileg nem szabályozott — döntő fontosságú intézkedések megtételére is.

A csapatok helyzetével foglalkozó jelentésekben többször találkozunk ilyen példákkal. Sokszor csak egy egysoros jelentés ez, azonban éles fényt vet a politikai munkások éberségére és helytállására. Szép példa erre a 21. székely ezred politikai megbízottjának, Papp Bélának április 19-i telefonjelentése,¹⁸ amelyben Kun Bélának részletesen jelenti az alakulat helyzetét, majd egy mondatban még megemlíti:

„A gyárkárolyi ellenforradalmi puccsot megakadályoztam.”

A jelentésben az ellenforradalmi megmozdulás leverésére vonatkozó részletekről semmi többet nem közölt. A jelentést

¹⁸ Telefonjelentés. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 4. csomó)

tevő természetesen tartotta, hogy a politikai megbízott kötelessége az ellenforradalmi készülődéssel való leszámolás, a részletkérdéseket nem jelentette.

Április 16-án a keleti fronton elkezdődtek a hadműveletek, a román bojár hadsereg az arcvonal egész szélességében támadásra indult. Április 19-én a Kormányzótanács elhatározta, hogy a veszélyesnek induló támadás elhárítására fegyverbe szólítja az egész proletariátust. A határozat szerint a népbiztosok egy része is a frontra ment, hogy emelje a csapatok harci szellemét.

A hadműveletek megindulása után, a politikai biztosokra is több és nagyobb feladat hárult. A sok feladat közül azonban elsődleges lett a Vörös Hadseregben a fegyelem megszilárdítása. Ebben az időszakban több olyan parancs látott napvilágot, amelyek felhívták a politikai biztosokat a fegyelem megszilárdítására.

Az általános érvényű intézkedések mellett a Vörös Újság is több olyan rendeletet közölt, amelyek egyes részterületeken szükséges tennivalókra utaltak. Jelentős a május 7-i számban a Vörös Őrség és a Vörös Hadsereg egyes tagjai közt előfordult ellenségeskedésekkel kapcsolatban közzétett hadseregparancs, amely a fegyelem megszilárdítása érdekében a kifogás alá eső személyeknek a hadseregből való eltávolítását rendeli el:

„ott, ahol egyének hibája folytán nem mutatkozik megfelelő hűség a proletárforradalom és a Tanácsköztársaság iránt, ott mindenkor az illető politikai megbízottnak kell jelentést tenni, aki gondoskodni fog arról, hogy a hűtlen elemek az illető alakulatokból eltávolíttassanak.”

Hogy a politikai megbízottak mennyire végrehajtották a rendelkezést, azt ismét a Vörös Újság cikkeivel bizonyíthatjuk. Ugyanis a hadseregből eltávolítottak neveit a Vörös Újságban közzétették, több esetben már a körrendelet megjelenését megelőző időben is.

A sok példa közül csak egyet említünk: a Vörös Újság április 23-i száma „Kizárások a Vörös Hadsereg kötelékéből” cím alatt a 3. hadosztály politikai biztosa aláírással közli, hogy a 29. vörös gyalogezred politikai biztosa az esküdtszékkel egyetértőleg Kőch Henrik, Piller Ferenc, Szűcs János és Smeleti Rezső vöröskatonákat kizárta az ezred állományából, miután nevezettek magaviselete nem ütötte meg azt a mértéket, amelyet az összproletárság létét védelmező vörös katonától a fegyelem és a proletár érdek megkövetel.

A fentiek deklarálása után a politikai biztos az összes toborzó bizottságokat felkérte, hogy amennyiben nevezettek a

Vörös Hadseregbe való felvétel céljából ismét jelentkeznének, őket mint a Vörös Hadseregbe alkalmatlanokat, utasítsák el.

A kizárásokkal a csapatok maguk tisztították meg önmagukat a soraikba nem való, fegyelmetlen elemektől.

A szigorú rendelkezéseknek meglették a gyümölcsöző eredményei. Több olyan adattal találkozhatunk, amelyek bizonyítják, hogy a Vörös Hadsereg egyes egységeinél és összességében is, miként erősödött a fegyelem. A 44. vörös huszárosztály politikai biztosa április hó 24-én kelt jelentésében¹⁹ már a vasfegyelem megteremtését jelentette:

„Létszám: lovasszázad 45 fő, géppuskás század 31 fő. A fegyelem ideérkezésemkor laza volt, azonban ittlétem alatt lényegesen megszilárdult. Erős a reményem, hogy rövidesen vasfegyelmet teremthetek.”

A fegyelmi helyzet megszilárdítását célzó intézkedések sokoldalúságát mutatja az a tény, hogy a hadseregparancsnokság figyelme olyan kérdésekre is kiterjedt, mint az alkohol fogyasztás káros hatása a fegyelemre. A rendelet a Vörös Újság május 16-i számában jelent meg, megtiltja az alkohol tilalom önkényes feloldását. A rendelet szavai szerint az alkohol tilalom feloldása súlyos veszedelmekkel járhat, különösen a „jelenlegi időpontban”, amikor a hadsereg fegyelme már-már megszilárdult. Az alkoholizálás könnyen veszélybe sodorhatja a fegyelmet. A fegyelem megbomlása pedig lehetetlenné teszi a hadsereg feladatainak sikeres megoldását. A rendelet — természetesen — a politikai megbízottaknak teszi kötelességévé, hogy a legszigorúbban ügyeljenek arra, miszerint az alárendelt csapatok az alkohol tilalmat ne szegjék meg.

A Vörös Hadsereg ütőképessé tételében igen nagy jelentőségű volt Stromfeld Aurél vezérkari főnök május 6-i intézkedése, amellyel felállította a Főparancsnokságot és ennek alárendelte az egész fegyveres erőt. Ettől kezdve hatékonyabbá vált a politikai felvilágosító-nevelő munka s ebben Kun Béla, Szamuely Tibor és Landler Jenő szereztek nagy érdemeket. Utmutatásaikkal és intézkedéseikkel igen nagy segítséget nyújtottak a politikai munkásoknak.

Kun Béla szükségesnek tartotta a falun folytatandó propaganda munka megkezdését is. Ezzel kapcsolatban a Vörös Újságnak²⁰ nyilatkozatot adott a munkászredeknek a falun végzett, illetve végzendő munkájáról. A nyilatkozat szerint Kun

¹⁹ Jelentés. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 5. csomó)

²⁰ Vörös Újság, 1919. május 11. 1. oldal.

Béla nagy jelentőséget tulajdonított a csapatoknak falvakban való elhelyezésének, mint mondotta:

„komoly fellépésük, agitátorikus munkájuk nagy kihatással lesz az egész vidéken a proletárdiktatúra megszilárdítására. Minden munkás ezekből a zászlóaljokból szabad idejében, a foglalkozás után agitátor. Vasárnap népgyűlések lesznek a falvakban, ahol az előadók a zászlóaljak politikai megbízottai lesznek. A parasztság a legnagyobb bizalommal és szeretettel nézi ezeket a proletárokat és bennük látja természetes vezetőit...”

A falun végzett agitációs munka jelentőségét növelte az a körülmény, hogy a Vörös Hadsereg tagjainak jelentős része paraszt származású volt. A hadsereg szociális összetétele csak a Budapesti Munkástanács nevezetes május 2-i ülése után változott meg, amikor is a munkások tömegesen léptek fegyverbe. Ettől kezdve a politikai munkások feladata is részben megváltozott.

Az alakulatoknak frontra küldésével kapcsolatban elsődleges agitációs feladat lett a menetalakulatok politikai előkészítése. A Vörös Újság május első felében megjelent számai sok ilyen tárgyú közlést örökítettek meg.

A május 10-i Vörös Újságban olvashatjuk, hogy a nemzetközi pótzászlóalj vöröskatonái előtt Bernatzky Pál (lengyel) politikai megbízott, Fischer Bertalan (német) politikai megbízott agitációs beszédeket tartottak a proletárdiktatúra jelentőségéről és felhívták a katonákat, hogy tartsanak fegyelmet.

A Vörös Újság május 11-i száma „A vörös 32-esek kimentek a frontra” cím alatt közli, hogy a frontra indulókhöz Czako Imre elvtárs, politikai megbízott intézett lelkesítő beszédet, akik egyhangúlag kijelentették, hogy ha kell életük árán is megvédik a proletárdiktatúrát. A vörös harminckettes elvtársak a legnagyobb lelkesedéstől eltelve indultak a frontra.

A Vörös Újság május 13-i száma ismét a nemzetközi vörös ezred előtt tartott beszédről számol be. Az 1. nemzetközi vörös ezred összes alakulatainak az ezred új politikai megbízottja, Ungár Sándor hosszabb beszédet mondott a proletár fegyelemről és a proletár hadsereg új szervezetéről. Lelkes beszédet intéztek még a legénységhez Gavlinszky Ferenc, a lengyel század, Gruber Izrael a német század parancsnoka. A beszéd a Vörös Hadsereg lelkes éltetése közben ért véget.

A lelkesítő beszédek eredményességét bizonyítja a Vörös Újság május 13-i számában közölt cikk. Fischer József politikai megbízott és Kelemen János lelkesítő beszédei után a rétsági vörös ezred 5. zászlóalja határozati javaslatot fogadott el:

„A zászlóalj katonái a legnagyobb lelkesedéssel kijelentték, hogy a dolgozó mnkásság uralmát mindenki ellen megvédik. Proletár öntudattal harcolnak a rabló imperialista... és konkolyhíntó ellenforradalmi burzsoák ellen. Fegyelmezetlen vöröskatonát nem türnek meg és jelszavuk, hogy fegyverrel előre a dolgozók uralmáért.”

A kitűzött jelszót a vöröskatonák a gyakorlatban valósították meg, ebben a politikai biztosok jártak elő jó példával. Több korabeli jelentés és távirat tanúsítja, hogy a politikai munkások a politikai munka mellett fegyverrel is küzdöttek a proletárdiktatúráért. Fegyverrel is harcoltak, ha kellett az imperialista hatalmak csapatai ellen, ha kellett belső ellenség ellen is. Erre példaként említjük Schwarz politikai megbízott Balassagyarmatról május 3-án kelt telefonjelentését.²¹ A jelentés szerint az alakulattól áruló tiszték átszöktek az ellenséghez.

„Pajesz v. százados és Roth tü. főhadnagy átszöktek az ellenséghez és átvezették őket... Pajesz v. parnok után háromszor lőttem, de nem találtam el. Kérek lehetőleg azonnal bátor géppuskásokat és egy terrorcsoportot ide útnak engedni. Tekintettel arra, hogy itt Balassagyarmatot tartani bírjuk, mert a legénység mindenestre tartani akarja.”

A politikai megbízottak hadműveleti kérdésekbe ugyan nem szólhattak bele, de figyelemmel kísérték a parancsnokok ilyen tevékenységét és nem egy esetben tettek hadműveleti kérdésekben is javaslatokat.

Glökner politikai megbízott Muraszombatról küldött távirati jelentésében²² pl. arra hívta fel a Hadügyi Népbiztosság figyelmét, hogy a hadműveleti osztály által elrendelt és már végrehajtott csapateltolásokat úgy a lakosság, mint a katonaság a legnagyobb nyugtalansággal fogadja. A demarkációs vonalon álló katonaság csak hosszas rábeszélésre jött hátra.

„Hadműveleti dolgokba nem avatkozhatom — írja —, de politikai szempontból igen fontos volna a tartalékba vitt csapatokat újból előre vezényelni.”

A katonai események súlyossá válása után a politikai megbízottak tisztában voltak azzal, hogy a proletárdiktatúra sorsa a harctereken dől el, ezért törekedtek a hátországi szolgálatból frontszolgálatra. Az ilyen törekvéseknek ma is lelkesítő példáját mutatja a 17. tüzérezred politikai biztosának, Kalfen Ignácnak a hadseregparancsnoksághoz intézett levele.²³ A levél

²¹ Telefonjelentés, május 3. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 5. csomó)

²² Távirati jelentés, május 10. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 5. csomó)

²³ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. Budapest, 1959. 502–503. oldal.

írója megérdemli, hogy levelének tartalmát szószerint megismerjük:

„A Hadügyi Népbiztosság politikai osztályának P. o. 72/1919. számú nyílt parancsával a volt 141., most Fejér-tolnai 17. vörös tüézrezredhez, mint az ezred politikai megbízottja küldtem ki.

E minőségemben — az ezred megszervezésében, a legénységnek a mai követelményeknek megfelelően, a fegyelem és rend fenntartásában — kifejtett tevékenységem eredményét az illetékes helyen is elismeréssel honorálták. Közben politikai részről, az ellenforradalmárokkal és azok hadácaival is végeztem, úgyhogy az e hó 3-án útba indított üteggel akartam már a harctérre kimenni, azonban a HŰnb. politikai osztályának távirata alapján — amely szerint magasabb szolgálati érdekek parancsolták, hogy az ezred további megszervezésében részt vegyek, és csak az ezreddel mehetek ki — lettem visszatartva.

Miután most már az ezredtörzsnek is a harctérre leendő kimenetele csak napok kérdése, miután „vasas” fiam is — mivel én már egyszer együtt harcoltam — ezen ezredhez osztatta be magát, hogy minél előbb a harctéren is szolgálhassuk a Tanácsköztársaság érdekeit, kérem a hadseregfőparancsnok elvtársat, hogy az ide mellékelt megbízó levelemet láttamozni szíveskedjék, hogy ezredemmel a harctérre, mint az ezred politikai megbízottja akadálytalanul elindulhassak.”

A menetalakulatokkal együtt természetesen a politikai megbízottak is a frontra mentek. Központi rendelkezés feladataikat erre az esetre nem szabályozta részleteiben. A gyakorlat mégis hamarosan beigazolta, hogy ott, ahol a politikai biztos a helyén állt, jó politikai munkát végzett és szoros volt a kapcsolata a csapattal, a győzelem előfeltétele biztosított volt.

Egyes magasabb parancsnokok később bírásban is lefektették a politikai munkásoknak ütközetbeni feladatát. Így pl. a III. hadtestparancsnok Hadtestparancsban²⁴ rögzítette, hogy a politikai megbízottak ütközet közben feltétlenül annál a csapatnál, éspedig az első vonalban tartózkodjanak, amelyhez be vannak osztva.

„Feladatuk a csapat fegyelmének fenntartása, a támadókedv felélesztése és megtartása, védőharcban pedig a kijelölt helyen való megmaradásra buzdítás. Ezeket a feladatokat a politikai megbízottak csakis személyes példaadással oldhatják meg.”

²⁴ 13. számú hadtestparancs, május 28. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 64. csomó)

A példamutatás, a kitartó, szívós politikai munka meghozta gyümölcsét. A Vörös Hadsereg harckészsége tüneményesen rövid idő alatt igen magas fokot ért el. Egykorú hangulatjelentések tanúsítják azt a forró lelkesedést, amely a harcoló csapatokat eltöltötte.

A 2. hadosztály politikai biztosa május 30-i jelentésében²⁵ írja, hogy a katonák hangulata, különösen a halasi és kalocsai védőszakaszon az északi offenzíva óta annyira izgatott, hogy a politikai biztosok és parancsnokok csak a legnagyobb erőfeszítéssel tudják őket visszatartani attól, hogy ne támadjanak. A politikai biztoshoz és a parancsnokhoz küldöttségek járnak és kérik, hogy a támadást rendeljék el. Ha a politikai biztos közöttük megjelenik, mindenütt úgy köszöntik, hogy „Be Szegedre!”. Ez a jelszó annyira el van terjedve, hogy már köszönés gyanánt használják a katonák. A politikai biztosok természetesen megmagyarázzák a katonáknak, hogy a támadást csak a hadtestparancsnokság rendelheti el és ezt a rendelkezést fegyellemmel és türelemmel kell bevárni. A megnyugtató ideig-óráig hatással is vannak, de egy újabb kémjelentés, vagy a megszálló csapatok erőszakoskodásai újból felidézik a támadási kedvet és most legutóbb azt kérték, hogy a hadosztály politikai biztosa küldöttséget vezessen a főparancsnokhoz, akitől ők személyesen kérnék a támadás elrendelését. Ezt a hangulatot a politikai biztosok kihasználják és ezzel igyekeznek a legénységet a legnagyobb mértékben fegyelmezni, aminek eredményei nem is maradnak el.

A hadseregfőparancsnokság köszönő táviratban ismerte el a 2. hadosztály politikai biztosának jó politikai munkáját.²⁶

„Ismét bebizonyosodik, hogy ott, ahol a politikai megbízott helyén van, ahol a politikai megbízott öntudatos fegyellemmel teljesíti kötelességét, ott a csapat a legválságosabb pillanatban is biztosan áll a Tanácsköztársaság rendelkezésére.”

Amíg a vöröskatonák a határokon hősiessen küzdöttek a proletárdiktatúra fennmaradásáért, az ország belsejében, Budapesten ellenforradalmi banditák június 24-én ellenforradalmi lázadást robbantottak ki. Az ellenforradalmat néhány órán belül sikerült leverni, azonban az ellenforradalmárokkal vívott harcban a Vörös Hadsereg több katonája, köztük a 32-esek politikai biztosa, Lówy Béla elvtárs kötelességteljesítés közben hősi halált halt.

²⁵ A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai. Budapest, 1959. 591–592. oldal.

²⁶ Távirat, 1919. június. (HL. Magyar Tanácsköztársaság iratai 51. csomó)

A Vörös Újság június 28-i száma hosszú cikkben számolt be az elvetemült fehér banditák gyalázatos tettéről. Az alig 24 éves Löwy Béla tíz emberrel bement tárgyalni a fehérek közé a Ludovika Akadémia épületébe. A fehérek színleg tárgyalni kezdtek velük, körbevették őket, majd a fehér haramiák lesből sortüzet nyitottak rájuk. Löwy elvtárs súlyosan megsebesült, ezt követően a gyáván meglapuló fehérek közvetlen közléről megölték...

Löwy elvtárs halálával a Kommunista Párt egyik kiváló, lelkes tagját veszítette el, a 32-esek pedig elvesztették az ezred szeretett politikai biztosát.

Június 29-én a Vörös Hadsereg és az egész Tanácsköztársaság szempontjából súlyos esemény következett be. A Kormányzótanács ezen a napon rendelte el az elfoglalt területek katonai kiürítését. A csapatok számára érthetetlen intézkedés óriási elkeseredést váltott ki a katonák között. A politikai biztosok áldozatos munkája ugyan megakadályozta az azonnali katasztrófát, ettől kezdve mégis megkezdődött a hadsereg bomlása. A teljes felbomlás július 25. után következett be, amikor Julier vezérkari főnök elrendelte az általános visszavonulást.

A katasztrófális helyzetben megszűnt a vezetés és irányítás. Egyes politikai biztosok áldozatvállalása is csak lassítani tudta az erjedés folyamatát, megakadályozni azonban nem. Ekkor már a hadseregben kevés volt a kommunista politikai munkás, Böhm Vilmos hadseregpáncsnok különböző ürügyekkel eltávolította őket a hadseregből. A Kommunista Párt hiánya folytán a politikai megbízottak kiválogatása és irányítása sem lehetett megfelelő kezekben. A szakszervezetek tettek javaslatot a politikai megbízottak személyére, a szakszervezetekben pedig általában nem a kommunisták voltak többségben. Hátráltatta az agitációs és propagandamunkát az a tény is, hogy a vezetés nem kellő mértékben látta el a csapatokat röplapokkal és újságokkal, így a katonák és politikai biztosok is sok esetben tájékozatlanok voltak.

Az összeomlás előtt néhány nappal Davidovits Dénes, a 31. gyalogezred politikai biztosa a Vörös Újság július 24-i számában felvetette azokat a hiányosságokat, amelyek a politikai megbízottak munkáját hátráltatják:

„Négy hónapja, hogy a proletariátus a hatalmat magához ragadta, négy hónapja folyik a harc, a küzdelem a belső és külső ellenforradalom ellen. Az elmúlt harcok küzdelmei világosan megmutatták azt az utat, melyen haladni kell.

A Vörös Hadsereg eddigi harcaiban tisztán láttuk, hogy az osztályöntudattól és eszméktől áthatott csapatok hősiesség és harckészség dolgában várakozáson felüliek. A felvilágosodottság fokmérője a csapat harckészségének, mely sajnos az egyes csapatrészeknél más és más. Ez egyrészt a politikai megbízottak, másrészt a fölöttes parancsnokságok hibája... Az egyes csapatok politikai megbízottai között az együttműködés teljesen ki volt zárva. A hiányos utasítások nem adtak elég alapot egységes munkához. A politikai megbízottak a fronton teljesen magukra hagyatva tapogatóztak. Napokon, sőt heteken át újság nélkül, minden hivatalos hír hiányában, a leghetetlenebb rémhírek közepette álltak. A rémhírek a fronton igen veszedelmesek, különösen akkor, amikor nincs újság, nincs hivatalos hír a mögöttes országrész viszonyairól...

Feltétlenül szükséges az egységes munka létrehozására egységes megállapodás. Igen célszerű lenne egy kongresszus, melyen a politikai megbízottak együttesen megállapítanák azon legfőbb irányelveket, melyektől ezután eltérni nem lehet.

A frontnak újsággal való ellátása sürgősen megszervezendő olyképp, hogy a front újságait naponként kapják meg. A fontosabb híreket azonban táviratilag is közölik a csapatokkal!

A politikai megbízott állása nem dísz és pompát, hanem odaadó, lelkes munkát követel, ehhez azonban szükséges oly létfeltételt teremteni, melyek ezt lehetővé teszik. A Vörös Hadsereg csapatai a politikai megbízottak kezében vannak, épp ezért sürgősen szükséges a politikai megbízottak ügyeit minden irányban rendezni.”

A fenti sorok a lehető legrövidebben, de annál világosabban mutatnak rá azokra a hiányosságokra, amelyek a politikai munkások munkáját akadályozták. Nincsen arról tudomásunk, hogy a Hadügyi Népbiztosság intézkedéseket hozott volna a Vörös Újságban megjelent cikk nyomán. A katonai és politikai események ekkor már annyira súlyossá váltak, hogy intézkedések kiadására sor nem is kerülhetett. A tanácskormány helyét néhány nap múlva az áruló Peidl-kormány foglalta el, ez pedig 5 nap múlva átadta a hatalmat Friedrich István kormányának.

Az áruló kormány első intézkedése a politikai megbízott intézmény megszüntetése volt. A Rendeleti Közlönyben megjelent körrendelet²⁷ a Hadügyminisztériumban, valamint a hadügyi igazgatáshoz tartozó intézményeknél a politikai megbízott intézményt azonnal megszüntette, a csapatoknál alkalmazott biztosokra pedig későbbi időpontban tervezett intézkedni.

²⁷ Rendeleti Közlöny a magyar hadsereg számára. Szabályrendeletek. I. kötet. 46. évf. 1919. augusztus 4.

Két nap múlva megjelent a Vörös Hadsereg leszerelésére vonatkozó parancs is.²⁸ Ezzel megszűnt a proletárdiktatúra fegyveres ereje, a proletariátus osztályhadserege. Megszűnt az a hadsereg, amely a magyar történelem folyamán első ízben nem a kizsákmányolókat, hanem a dolgozó nép érdekeit védte.

²⁸ Rendeleti Közlöny a magyar hadsereg számára. Szabályrendeletek. I. kötet. 46. évf. 1919. augusztus 6.